

Мина М. ЂУРИЋ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет

Оригинални научни рад
Примљен: 15. 6. 2023.
Прихваћен: 20. 6. 2023.

ШТА КАЗУЈУ СРПСКИ КЊИЖЕВНИЦИ 20. ВЕКА ПИШУЋИ О (ДРУГИМ) УМЕТНОСТИМА У ДИПЛОМАТСКИМ СЛУЖБАМА?

Основна тежња овог рада јесте да се на основу одабраних примера размотри на који начин и из којих разлога српски књижевници 20. века током својих дипломатских службовања сведоче и о (другим) уметностима. У прилогу се кроз тумачења сегмената из кореспонденције, извештаја и дела насталих у оквирима или поводом културних посланстава српских књижевника ван земље, анализира зашто се, када и како појављују увиди српских литерата посвећени различитим уметничким дисциплинама. Кроз интерпретацију у тексту се и закључује да је проговор српских књижевника 20. века о (другим) уметностима током њихових иностраних служби заправо једно од суштинских упоришта културне дипломатије, неретко посредник значајних осврта на врло конкретне друштвене прилике, антиципација многих социолошких збивања и позиционирање уметности као сфере сусрета разноврсних дијалога које један књижевник и дипломата може да мотивише.

Кључне речи: српски књижевници 20. века, културна дипломатија, интердисциплинарност, писци као дипломате.

Када, зашто и на које начине српски књижевници, бивајући у дипломатским службама, проговарају и о (другим) уметностима? Која је улога писања српских литерата, осим о књижевности, и о позоришту, сликарству, архитектури и осталим артистичким остварењима током њихових дипломатских мисија? Да ли таква сфера списалачких ангажовања српских аутора у различитим типовима извештаја, у токовима кореспонденција или есејистичким прилозима који су настајали поводом њихових културних изасланстава у међународним оквирима (уп. Милошевић 2013: 195–207) има за циљ генеалогичку информисања уметника и научника других области, имплицитно сугеришући и како оно што је, на пример, Дучић „лично доживео [...] по највећим градовима, највишим друштвима, највећим универзитетима, му-

* mina.djuric@fil.bg.ac.rs

зејима, библиотекама, галеријама” (Дучић 2008: 89; уп. Ђурић 2021: 170), треба неумитно да постане интегрални део образовања сваког интелектуалца и потенцијалног дипломате? Колико пак аутори попут Лазе Костића, Војислава Илића, Бранислава Нушића, Јована Дучића, Милана Ракића, Бранка Лазаревића, Станислава Винавера, Иве Андрића, Милоша Црњанског, Растка Петровића и других (уп. Роровић 1988; Милошевић 2013: 195–207), пишући поводом диференцираних уметничких дисциплина, у ствари, настоје и (не)хотимице да посредују запажања која се тичу дискусија у вези са знатним променама у друштвима Европе и света?

Како су неретко и у миљеима српске, а и многих светских култура, дипломатски представници били управо књижевници (уп. González-Ormerod 2014: 528–543; López Torres, Fierro Concha 2022: 1–11), који су потом и ширу заинтересовану и стручну јавност разноврсних домена извештавали о новинама са позорница светске уметничке баштине, инкорпорирајући своје увиде у контекст бројних запажања поводом комплексних друштвено-историјских дешавања, тежња овог рада јесте да се начине и извесне смернице ка конституисању аксиологије књижевника као дипломате (уп. Милошевић 2013: 195–207). При томе се посебно узимају у обзир и деловања Јована Дучића (Дучић 2015), Милана Ракића (Ракић 1985), Иве Андрића (Андрић 1992) и Растка Петровића (Петровић 1994), на основу чијих типологија службовања би, можда, попут потенцијалних парадигми и простора за њихове дискусије, могло да се успостави и својеврсно усмерење ка заснивању друштвених упоришта у вези са тим колико је за развијања перспектива културне дипломатије добро и да професионалац у области књижевности буде једна од евентуалних основа дипломатских мисија. У овом контексту истраживачку пажњу могли би посебно да запоседну и догађаји у периоду између 1927. и 1932. године, у времену када се на мапи Европе проосећају бројне промене (уп. *Дипломатско-консуларни годишњак за 1931 годину*; Милошевић, Димић 2021: 79–80), након којих следи и важан датум у историји српске дипломатије, а који се управо везује за Дучићево деловање 1937. године, односно позиционирање на место амбасадора које земља први пут задобија у Букурешту (уп. Дујић 1998; Милошевић, Димић 2021: 58).

Не би ли се опцртао аксиолошко-конститутивни портрет литерарног ствараоца као дипломате, у овом раду се, кроз анализу, настоји да се, на основу примера из прилога српских писаца у дипломатским службама, утврди каква би могла да буде транстекстуално-социолошка улога дискурса књижевности и других уметности у културној дипломатији, односно колико је у диференцираним типовима прилога српских литерата аутореклексивно усмеравана и освећена интердисциплинарна позиционираност писца као дипломате, и то у виду значајне имаголошке, културолошке и шире социолошке концептуализације разнородних питања и претпоставки. Из тога проистиче и једна од полазних хипотеза овог рада према којој се тежи да се расветле пројекције тога колико би кроз примере текстова српских писаца могле да се утврде и извесне примесе поезике трансдисциплинарности књижевног дискурса и његове функције у културној дипломатији. Таквом врстом проматрања могао

би да се отвори простор и за будуће студије стила српских писаца као дипломата, посебно сагледаног у оквирима дипломатских извештаја, као и у доменима вођене преписке поводом службе, али и других сродних прилога. То би била и евентуална основа за изграђивање даљих интерпретација значења културно-дипломатског наратива српске књижевности, односно трасирања и приближавања одговорима поводом питања у вези са тим која је улога уметничког дискурса књижевних стваралаца у контексту њихових дипломатских служби, да ли би могла да се успостави засебна методологија истраживања стила српске књижевне дипломатије у поређењу са другим дипломатским баштинама, као и изучавања свестраности и суптилности контекста њихових интердисциплинарних рефлексија, које каткад могу да буду мотивисане и извесном слободом дистанце проговора поводом диференцираних уметности не би ли се кроз такву врсту освојеног простора, можда, донекле и утицало на то да се рефлектују промене у разумевању културе или политике током 20. века, односно мартирају и проблеми од ширег друштвеног интереса (уп. Ђурић 2022: 249–258 и даље).

Дучићева дефиниција значаја постављања писца на дипломатску функцију¹ могла би да се опцрта већ и на основу запажања која он скицира у некрологу Светиславу Симићу (Дучић 1911: 525–530; уп. Делић 2021: 28–29), и то имајући у виду свестране начине на које се овај дипломатски посленик опходио према дужностима службе:

Иако најскрупuloзнији човек од дужности, Симић је био огорчено нетрпељив према сталежу бирократа, који у дипломатској каријери безнадежно расту, и који верују да се политика креће од регистра до протокола, и да они који се хоће њоме да баве немају никаквих виших духовних обавеза. Он је био и изврстан беседник и одличан журналист, и веровао је да они људи који не умеју лепо да говоре или лепо пишу, не умеју ни да лепо мисле. Његова библиотека пунила се сваким даном: као страни политичари, и он је имао свога књижара у Паризу, коме је био издао једном засвагда наредбу да му пошаље сваку нову књигу од већег значаја. Тако се на његовом столу сустизала политика и роман, метафизика и педагогија, финансије и лирика (Дучић 2008: 82; Дучић 1951; уп. Ђурић 2021: 154).

Управо на примерима деловања Светислава Симића, при којима се издвајају и Дучићеве тежње да се портрет идеалног дипломате на размеђи уметника и административног радника ослика кроз потребе да се персоналност културног и политичког посленика земље испољи и у сфери „виших духовних обавеза”, које имплицитно подразумевају и то колико је корисно да дипломате „лепо [...] говоре или лепо пишу”, да суштински познају „сваку нову књигу од већег значаја” и непрекидно креирају мрежу у којој се преплићу интересовања економисте и књижевника кроз оно што су „политика и роман, метафизика и педагогија, финансије и лирика” (уп. Дучић 2008: 82; Дучић 1911: 525–530; Дучић 1951; Ђурић 2021: 154), Дучић и (не)свесно поставља принципе дефинисања транстекстуалне области списалачког прилога са артистичким слојевима и њиховог удела на пољима

¹ За могућности разноврсних праваца изучавања бројних Дучићевих дипломатских позива в. и: Милосављевић 1990: 487–494; Милошевић, Јончић 2013; Димић, Милошевић 2022: 23–43 и др.

културне дипломатије. Наведена упоришта би умногоме могла и да (ре)креирају пут ка конституисањима модерне карактерологије писца-дипломате у одређеним земљама, посебно имајући у виду, на пример, и да је изван број српских аутора различитих поетичких становиштава кроз изазовне историјске периоде био у посланству и у Риму (уп. Сретеновић 2002; Остојић 2018: 271–275), с чим у вези би могла да се активира и претпоставка поводом (не)могућности установљавања посебности генеалогичке писца као дипломате у одабраној културној средини, сагледавања учинковитости књижевног дискурса подстакнутог уметничком баштином одређених земаља и његовим одразом у дипломатским извештајима, те сродностима и разликама које потом проистичу на плановима структуре, тема и стила ставаралаштава проматраних аутора.

О извесним елементима књижевног дискурса Дучићевих дипломатских прилога може да се говори, на пример, и на основу начина на које Дучић одређује и наслове неким документима, при чему се отвара простор да се та именовања контекстуализују и као она која нису искључиво аналитичко-бирокуратског тона, а међу којима се издваја и извештај из Будимпеште, од 13. јула 1932. године, који носи наслов „Мађарски песимизам о Југославији. Бесправност Србије као некултурне земље” (Дучић према Бојовић 2021: 162–163). Изузетност литерарности Дучићевог стила када су у питању и обавештења о политичким приликама, а посебно о владарским фигурама (уп. Ђурић 2021: 154, 156), нарочито јасно могу да се издвоје и из начина Дучићевих сликања бугарског краља Фердинанда:

Краљ је, по њиховом мишљењу, лишен сваког осећаја лојалности. Он је несталан и неблагодаран. Он је осветљив, али без страсти. *Има велику наклоност да види тајанственост и онде где је најмање има.* Он уме да очара, али не потпуно; и кад његов чар попусти, човек има у толико већи осећај страха и потребу злопамћења. *Он је tenebreux по својој природи. Il a le grand amour de détail. Il aime le fuyant. S'il projète une attaque, c'est toujours avec une arrière pense de retraite.* Houtain, mais avec une idée preconçue (Дучић према Митровић 1972: 321; подвлачења М. Ђ.).

Иако је у питању званичан извештај из 1911. године, за који је оцењено да се посебно издваја и по томе што „није уобичајено да писари, с обзиром на свој ранг у дипломатском представништву, пишу аналитичке извештаје”, чини се да овакав вид Дучићеве акрибичности може да се схвати и „као потврд[а] његових способности, амбиција, зрелости и немирења са положајем који је у дипломатској служби имао” (Милошевић, Димић 2021: 61), али и као незауостављиво провејавање проницљивости ока и бриткости пера књижевног ствараоца чак и у документима за која би се очекивало да буду интонирана искључиво скалама административног стила (уп. Милошевић, Димић 2021: 97). У вољи да нам представи „психологију краља Фердинанда”, да укаже на потребу да се дискутује о „менталитету бугарског краља” или пак о ироничном парадоксу политике његове „најнежниј[е] амбициј[е]”, делује као да у документарном спису Дучић гради (не)могући романескни лик за који везује чак и „романтичан мотив” (Дучић према Митровић 1972:

320, 323).² У том смислу се од Дучићеве употребе страног језика на местима где се кроз другост лингвистичке поставке посредује и извесна шифрованост фигуре кроз коју треба да се проникне и филолошким тумачењима, до лапсуса који се поткрадају (уп. Дучић према Митровић 1972: 321), посредно маркира и одлука да се у текстовима некњижевног карактера употреби тон литерарног израза заправо и као одређење одабраног знака у целини исходишта – укрштаја симетричних поставки књижевника и дипломате управо у широком спектру могућих зазива полифоније културне дипломатије, где је неретко метафоричност одабраног исказа у обликовању трансдисциплинарности књижевноуметничког дискурса истовремено и дипломатски расковник суштинских разумевања (не)могућих друштвених релација (уп. Ђурић 2022: 223–266).

Док су Јован Дучић и Иво Андрић понекад виђени и као извесни опозити у феноменологији дипломатских поставки (уп. Аврамовић 2017: 19), на основу Андрићеве посвете Дучићу, исписане на књизи *Приповетке* из 1931. године (Андрић 1931), учача се како и на маргини простора њихових дипломатских мисија³ и овај тип евентуалног обзора неразбуктале дискусије одише, можда, и значајним културно-дипломатским тоном:

Драги господине Дучићу, нека вам ова моја црвена књига каже ово:

Ваше дело је постало *својина једног народа*; вашим именом се заклинају поколења. Али, кад би нешто било могућно да једном буде *заборављено ваше име и изгубљено ваше дело*, тврдо верујем да би младићи и девојке тих далеких нараштаја хтијући да изразе оно што је најлепше у њима од бола и љубави, проговорили језиком ваше поезије, нашли исте, ваше, речи и усклике. То је судбина великих песника.

Од увек сам хтео да вам кажем ово.

Ваш искрени поштовалац (Андрић према Бојовић 2021: 141; подвлачења М. Ђ.).

Које је значење тога што Иво Андрић посвету Дучићу истиче управо на књизи коју, можда баш подстакнут корицама (Андрић 1931), али могуће је, истовремено, и полисемично именује „дрвен[ом] књиг[ом]” (Андрић према Бојовић 2021: 141)? Колико је убедљиво да, имајући у виду Дучићев рад на *Сабраним делима* и однос према Академији (Бојовић 2021: 55), Андрић помисли да Дучићево остварење може да буде икада „заборављено” или „изгубљено” (Андрић према Бојовић 2021: 141)? У том смислу би, а имајући у виду и извесне разлике у дипломатским држањима и идеолошким уверењима Дучића и Андрића (уп. Аврамовић 2017: 19), као и Женеу друге половине 20-их година 20. века за Дучића и почетка 30-их година 20. века за Андрића, где њихове мисије бивају обавијене контрадикторним кринолинама дипломатске судбине (уп. Бојовић 2021: 12; Милошевић 2013: 195–207) и наведена посвета могла да се контекстуализује у оквирима начина да се посредством транстекстуално-социолошке улоге књижевноуметничког дискурса актуелизује и тензија унеколиких диференцираности позиција у систему, и то у

² Поводом сродних литерарних приступа које Дучић усмерава ка опису грчког премијера Венизелоса или пак египатског краља Фуада и др. в. и Милошевић, Димић 2021: 64, 75–76 и даље.

³ У вези са истраживањима Андрићевих дипломатских деловања в. и: Karaulac 2009; Јончић, Ђуришић 2011; Глишовић 2012 и др.

конкретном случају кроз суптилну мистерију суздржаног тона културно-дипломатске тајне „дрвен[е] књиг[е]” (Андрић према Бојовић 2021: 141).

Како би историја културне дипломатије краја 20-их и половине 30-их година 20. века, у сменама српских дипломата и динамичности утисака које су остављали, могла јасно да се мапира и кроз оптику њихових сусрета са представницима италијанске власти у Риму (уп. Милошевић, Димић 2021: 81–82), показује и Ракићево писмо из 1927. године, у коме се посредује и очекивање утемељења поверења међу политичким актантима Рима и Београда: „*Данас ме је примио Мусолини. У Београду и у Софији, италијански посланици говорили су ми да ће у Риму једва дочекати новог српског посланика – мене – и да ће мени Рим дати објашњења*” (Ракић према Митић 2002: 174; подвлачења М. Ђ.). Упоредо са тим, а као пројекција уметности у виду растерећења, управо у Риму 1928. године Ракић пише песму, која остаје за живота необјављена, док симболички, кроз парадигму плесних и ликовних остварења, посредује културолошке и социолошке сусрете и сукобе источног и западног света, чиме се вишеструко кроз имаголошка, али и политичка питања и кроз аутоцензуру уметничког дела концептуализује позиционираниост писца као дипломате и трансдисциплинарна улога (не)могућег поетског текста о плесовима попут пандана сложеностима друштвених збивања (уп. Ракић 1938: 213–214; Ђурић 2022: 249–258). След оваквих двострукости, посебно у вези са тим колико су ствараоци и дипломате између себе дубоко осећали потребу и разумевање важности да се у документима званичних интонираниости непрекидно преплићу удели књижевноуметничког дискурса са прецизним подацима о сатном и минутном распореду пословних састанака, можда најбоље посведочују римска писма Растка Петровића упућена Милану Ракићу, међу којима је и оно од 4. фебруара 1930. године, чији је почетак извајан контрапункт свакој врсти очекиваности бирократског израза и уритмованој једноличности:

Поштовани Господине Министре. Много сунца, сасвим много сунца данас опет, и као обично у Риму – но то није важно (*тако, мислим, почиње извештај не знам кога консулата*). Хтео бих радије почети са Декобром, због једног његовог романа који се зове *La Madone des Sleepings*. Ви свакако тај роман нисте читали, па чак ни ја не бих имао снаге да га читам. Међутим знам да се роман односи на неку фаталну госпоњу која једнако путује, па, пошто још није написан роман који би носио наслов, на пример: *Ces Messsoens des Sleeping*, моја даља прича мора се ослањати једино на наслов споменутог романа.

Наиме, прошли петак у Риму овако изгледа. До шест сати се зна да у девет ја путујем у Ђенову, Милано и Трет као курир (Петровић 1994: 226; подвлачење М. Ђ.).

Скоро иронична констатација да се нешто тако значајно као што је дипломатски извештај зачиње заправо примедбом чија се неважност експлицитно подцртава (Петровић 1994: 226), очита је потреба Растка Петровића да се делимично и поигра строго утврђеним протоколом састављања дописа, те из позиције другости књижевноуметничке представе понуди свежину и стваралачку евокативност романескног ткива извештаја. Колико римско окружење имплицитно делује и на сусрет српске културе са другим литерарним традицијама, увиђа се и на основу читалачких интересовања Раст-

ка Петровића,⁴ која се 1930. године, између осталог, окрећу и англо-ирском модернизму (уп. Петровић 2003: 198; Ђурић 2018: 16), али се наглашава и у поређењу са континуитетом дискусија Петровића и Ракића, при којима се посебно интригантним у контексту тога шта казују српски књижевници 20. века када кроз одјек дипломатских улога⁵ пишу и о другим уметностима, истиче и Петровићево помиње Менделсона у писму Милици Ракић из 1932. године: „Кажите, молим Вас, Господину Ракићу да се ретко на шта тако поносим као на то што сам онда погодио да је ствар од Менделсона” (Петровић 1994: 239). Зашто 1932. године Растко Петровић из Београда подвлачи препознавања Менделсона и због чега је овај композитор тако посебно важан да се појави као спона у културно-дипломатским релацијама дијалога Петровића и Ракића (уп. Петровић 1994: 239)?

Као што је и Ракићева римска песма послужила попут (не)могућег курса културне дипломатије, у виду метафоричне алтернативе проговора о сложеним околностима одређеног времена (уп. Ракић 1938: 213–214; Ђурић 2022: 249–258), тако је и ово Петровићево београдско помињање Менделсона (Петровић 1994: 239), аутора *Италијанске симфоније*, који је кроз романтичарско наслеђе у својим делима спајао диференциране слојеве традиција, међу којима је у немачкој културној средини била и јеврејска (Todd 2003), оживело потенцијално преплитање односа центра и маргине у феноменолошким релацијама књижевности и дипломатије.⁶ Имплицирањем паралелне типологије трага сродних пројекција у распону између Петровићевих дела *Људи говоре* (Петровић 1931) и *Дан шести* (Петровић 1961), трансфер и менделсоновске врсте уметничких протежности сведочи о свестраности која води ка спајањима различитих геопоетичких окосница, у немогућим језицима и слаповима култура (уп. Петровић 2014: 186–187), који кроз своје стваралачке рејоне нуде другачије виђење идеје комуникације у тоталности сверазумевања интермедијалних спојева евокације и српских народних песама у америчком резервату, како је то у упечатљиво осликано и при крају другог дела романа *Дан шести*: „А сада је и сам певао о томе како се небо осуло звездама и како се широко поље осуло јагањцима и како нема никога ко би их чувао, ни вечерњаче на небу ни чобана на пољу. И затим како се вишња преродила и како се њене гране ломе а нема никога ко би њен род брао. И опет како су поља његовог села родна, али их вода плави и како је вода та која, ето, жање усеве” (Петровић 2014: 643; уп. Петровић 2013: 165 и даље). Управо таквим примерима транспозиција књижевности ка улози културне дипломатије и освешћеног трансдисциплинарног прожимања дискурса граница студијских поља које се од центра једног културног упоришта померају ка маргини многих и пределу саопштавања што своје исходиште има у по-

⁴ У вези са тим шта су дипломате читале, да ли је литература променљива у односу на баштину порекла дипломатских службеника и како је то утицало на особеност дипломатских каријера в. и: Watkins 2019: 641–649.

⁵ О уделима Растка Петровића у редовима српске дипломатске мисли и њене историје в. и: Милошевић 1993: 682–718.

⁶ Поводом интердисциплинарних трасирања позиције музике у дипломатским визурама различитих периода в. и: Vesić, Peno, Udovič 2020.

лицентричној и вишегласној целини превредновања и уметничких области и научних приступа,⁷ показује се и изванредна литерарна еманација културно-дипломатских спојева и њена важност у ширим друштвеним оквирима.

На основу и претходних анализа у вези са тим на које све начине могу да се тумаче запажања српских литерата и поводом културних и уметничких појава које се рефлектују у документима и записима настајалим кроз времена и просторе њихових службовања, јасно је да се и за будућа испитивања отвара читав спектар деоница, међу којима се издваја и потреба поређења типологије писаца-дипломата из више културних средина, начина диференцијације књижевноуметничког аспекта њиховог службеног дискурса, а посебно удела интердисциплинарних увида у пројекцијама међу генерацијама дипломатских представника, местима у којима су службовали, остварених мисија којима су тежили. Имајући и то у виду, може да се констатује да и из претходних дискусија проистиче закључак у вези са тим колико примећене сфере интердисциплинарности књижевног дискурса у културној дипломатији нарочито доприносе истакнутој транстекстуалној, друштвеној улози привилеговане позиционираности која маркира повлашћен избор писца као дипломате.

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамовић 2017: Зоран Аврамовић, „Српски књижевници у политици. [Део] 15, Андрићева дипломатија и Дучићево критиковање југославизма”, *Дневник: орган Народног фронта*, год. 74, бр. 25286, 13. јул 2017, 19.
- Андрић 1931: Иво Андрић, *Приповетке*, Београд: Српска књижевна задруга.
- Андрић 1992: Иво Андрић, *Дипломатски списи*, приредио, предговор и коментар написао Миладин Милошевић, Београд: Просвета.
- Бојовић 2021: Злата Бојовић, аутор, Катарина Живановић, Милена Јокановић, кустоси, *Јован Дучић: трагање за новим*, Београд: САНУ.
- Глишовић 2012: Душан Глишовић, *Иво Андрић, Краљевина Југославија и Трећи Рајх 1939–1941: прилог проучавању југословенских и српских политичких и културних односа са Немачком, Аустро-Угарском и Аустријом*, Том 1, Београд: Службени гласник.
- Делић 2021: Јован Делић, „Биографија Јована Дучића”, у: Љубодраг Димић, Јован Делић, ур., *Јован Дучић: живот, дело, време*, Београд: САНУ, 13–53.
- Димић, Милошевић 2022: Љубодраг Димић, Миладин Милошевић, „Јован Дучић и Медитеран: поглед дипломате”, у: Зоран Кнежевић, гл. ур., *Јован Дучић песник и дипломата: поводом сто педесет година од рођења*, зборник радова са научног скупа одржаног 9. и 10. децембра 2021. године, Београд: САНУ, 23–43.

⁷ За разматрања тога какве су позиције романескних дела у вишеслојностима културних дипломатија в. и: Нерburn 2020: 3–24.

- Дипломатско-консуларни годишњак за 1931 годину: Дипломатско-консуларни годишњак за 1931 годину*, Београд: Државна штампарија Краљевине Југославије.
- Дучић 1911: Јован Дучић, „Светислав Симић”, *Српски књижевни гласник*, књ. XXVI, бр. 245, св. 7, 1. април 1911, 525–530.
- Дучић 1951: Јован Дучић, *Стаза поред пута, Моји сапутници, Јутра са Леутара: речи о човеку (одабране стране)*, рукописе одабрали Јован Ђоновић и Петар Бубрешко, [Чикаго]: Издање Српске народне одбране у Америци.
- Дучић 2008: Јован Дучић, *Стаза поред пута: есеји и чланци, Сабрана дела у седам књига*, том 5, приредио Новица Петковић, Београд: Штампар Макарије, Блиц.
- Дучић 2015: Јован Дучић, *Дипломатски списи*, приредио, предговор и коментаре написао Миладин Милошевић, Београд: Удружење Требињаца „Јован Дучић”.
- Ђурић 2021: Мина Ђурић, „Сапутници на стази поред пута: Дучићева сагледавања српске књижевности у контексту светске уметности и културе”, у: Љубодраг Димић, Јован Делић, ур., *Јован Дучић: живот, дело, време*, Београд: САНУ, 151–173.
- Ђурић 2022: Мина Ђурић, *Трансмусикализација текста: музика српске модернистичке књижевности*, Београд: Савез славистичких друштава Србије.
- Јончић, Ђуришић 2011: Душан Јончић, Јелена Ђуришић, аутори изложбе и каталога, уводни текст Миладин Милошевић, *Иво Андрић у дипломатији: каталог изложбе*, Београд: Архив Југославије.
- Милосављевић 1990: Пеђа Милосављевић, „Био сам Дучићев секретар”, у: Ж. [Живорад] Стојковић, прир., *О Јовану Дучићу: 1900–1989 [додатак издању]*, Београд: БИГЗ, Просвета; Сарајево: Свјетлост, 487–494.
- Милошевић 1993: Миладин Милошевић, „Растко Петровић у дипломатији”, *Књижевност: месечни часопис*, год. 48, бр. 7/8, 682–718.
- Милошевић 2013: Миладин Милошевић, „Српски писци у дипломатији Краљевине Србије и Краљевине Југославије”, у: Чедомир Попов, Драгољуб Р. Живојиновић, Слободан Г. Марковић, ур., *Два века модерне српске дипломатије*, Београд: Балканолошки институт САНУ, Институт за европске студије, 195–207.
- Милошевић, Димић 2021: Миладин Милошевић, Љубодраг Димић, „Јован Дучић – једна дипломатска каријера”, у: Љубодраг Димић, Јован Делић, ур., *Јован Дучић: живот, дело, време*, Београд: САНУ, 57–97.
- Милошевић, Јончић 2013: Миладин Милошевић, Душан Јончић, аутори изложбе и каталога, *Јован Дучић у дипломатији: каталог изложбе*, 2. издање, Бања Лука: Архив Републике Српске; Београд: Архив Југославије.
- Митић 2002: Миодраг Митић, *Поете у фраку*, Београд: „Филип Вишњић”.
- Митровић 1972: Андреј Митровић, прир., „Дучићев опис краља Фердинанда Кобуршког и прилика у Бугарској почетком 1911. године”, *Историјски часопис*, књ. XIX, 317–325.

- Остојић 2018: Милица Остојић, „Наши писци у вечном граду: Иво Андрић, Милан Ракић, Растко Петровић, Јован Дучић и Милош Црњански су службовали као дипломате и писали о местима која и данас походе путници намерници”, *Просвјета*, 271–275.
- Петровић 2013: Предраг Петровић, *Откривање тоталитета: романи Растка Петровића*, Београд: Службени гласник.
- Петровић 1931: Растко Петровић, *Људи говоре*, Београд: Г. Кон.
- Петровић 1961: Растко Петровић, *Дан шести: роман*, Београд: Нолит.
- Петровић 1994: Растко Петровић, *Дипломатски списи*, Београд: Просвета.
- Петровић 2003: Растко Петровић, *Преписка*, уредила Радмила Шуљгагић, Београд: Самиздат.
- Петровић 2014: Растко Петровић, *Дан шести*, Београд: Плато.
- Ракић 1938: М. [Милан] Ракић, „У дансингу”, *Српски књижевни гласник*, н. с., LV, бр. 5, 1. новембар 1938, 213–214.
- Ракић 1985: Милан Ракић, *Конзулска писма: 1905–1911*, приредио, поговор [!] и коментаре написао Андреј Митровић, Београд: Просвета.
- Сретенковић 2002: Станислав Сретенковић, *Дучић у Риму: Дучићев допринос италијанско-југословенском зближавању*, Београд: Конрас.
- Ђуџић 1998: Jovan Đučić, *Rapoarte diplomatice din București (1937–1939)*, traducere Dorin Gămulescu, cuvînt înainte Eugen Simion, București: Universal Dalsi [etc.].
- Ђурић 2018: Mina Đurić, „Canon in Exile: James Joyce and Serbian Literature”, *James Joyce: The Joys of Exile, Joyce Studies in Italy*, 20, edited by Franca Ruggieri, 15–36.
- González-Ormerod 2014: Alejandro A. González-Ormerod, „Octavio Paz’s India”, *Third World Quarterly*, Vol. 35, No. 3, 528–543.
- Hepburn 2020: Allan Hepburn, „The Mission of Literature: Modern Novels and Diplomacy”, in: Allan Hepburn, Isabelle Daunais (eds), *Diplomacy and the Modern Novel: France, Britain, and the Mission of Literature*, Toronto: University of Toronto Press, 3–24.
- Karaulac 2009: Miroslav Karaulac, *Andrić u diplomatiji*, Beograd: „Filip Višnjić”.
- López Torres, Fierro Concha 2022: Lorena P. López Torres, Marina Fierro Concha, „Pablo Neruda and Juan Marín’s Diplomatic Trip: Some Prose Works on India”, *Rupkatha Journal*, Vol. 14, Issue 3, September 2022, 1–11.
- Popović 1988: Radovan Popović, *Žudnja za frakom: pisci u diplomatiji*, Beograd: Narodna knjiga.
- Todd 2003: R. Larry Todd, *Mendelssohn: A Life in Music*, New York: Oxford University Press.
- Vesić, Peno, Udovič 2020: Ivana Vesić, Vesna Peno, Boštjan Udovič (eds), *The Tunes of Diplomatic Notes: Music and Diplomacy in Southeast Europe (18th–20th Century)*, Belgrade: Institute of Musicology SASA; Ljubljana: University of Ljubljana, Faculty of Social Sciences.
- Watkins 2019: John Watkins, „Afterword: Diplomats as Readers and Writers”, *Huntington Library Quarterly*, Vol. 82, No. 4, Winter 2019, 641–649.

Mina M. Đurić

WHAT DO 20TH-CENTURY SERBIAN WRITERS SAY WHEN THEY WRITE ABOUT
(OTHER) ARTS IN DIPLOMATIC SERVICES?

(Summary)

The main aim of this paper is to consider in what way and for what reason 20th-century Serbian writers, during their diplomatic service, also testify about (other) arts. In the interpretations of segments from correspondence, reports, and works created in the context of the occasion of cultural missions of Serbian writers abroad, it is analyzed why, when, and how the insights of Serbian writers appear on the experience of various artistic disciplines. Through the discussion of the selected examples, it is concluded that the speech of 20th-century Serbian writers about (other) arts during their foreign service is one of the essential strongholds of cultural diplomacy, a mediator of significant reviews of particular social situations, anticipation of many sociological events and positioning of art as a sphere of encounter of various dialogues that a writer and diplomat can motivate.

Keywords: 20th-century Serbian writers, cultural diplomacy, interdisciplinarity, writers as diplomats.